

Nezaobilazni lik hrvatske književne historiografije

(*Zbornik o Antunu Barcu*, knjižni niz „Hrvatski književni povjesničari“, sv. 14, ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2015., 652 str.)

Antuna Barca hrvatska književna historiografija smatra jednim od najvećih imena naše znanosti o književnosti. Književnopovijesni rad Barac je započeo člancima „Naša književnost i njezini historici“ (1923.) i „Između filologije i estetike“ (1929.) u kojima je upozorio na sve prednosti i nedostatke pozitivističke i filološke, ali i estetičke metode. Pisao je kritičko-esejističke članke o manjim piscima (L. Botić, G. Martić, I. Perkovac, F. Horvat Kiš) u kojima je istaknuo njihovu važnost u nacionalnoj povijesti književnosti i stvorio kategoriju „veličina malenih“ te objavio više monografija o hrvatskim piscima (V. Nazor, A. Šenoa, V. Vidrić, I. Mažuranić). Godine 1938. izišla je njegova sinteza hrvatske književne kritike 19. st. Životno su mu djelo dva od zamišljenih pet svezaka književne povijesti novije hrvatske književnosti (*Književnost ilirizma*, 1954. te nedovršena *Književnost pedesetih i šezdesetih godina*, 1960.). Za inozemno čitateljstvo objavio je 1954. knjigu *Jugoslavenska književnost* (na engleskome, poljskome i njemačkome). Posmrtno je objavljena Barčeva knjiga *Bijeg od knjige* (1965.).

Antun Barac, rođen u Kamenjaku kraj Crikvenice 20. kolovoza 1894., hrvatski je književni povjesničar i kritičar, sveučilišni profesor i akademik. Diplomirao je hrvatsko-srpski jezik i književnost, njemački jezik i filozofiju 13. srpnja 1917. na Mudroslovnome (Filozofskome) fakultetu Sveučilišta u Zagrebu na kojem je i doktorirao 1918. s temom o Vladimiru Nazoru. Radio je kao srednjoškolski profesor u Sušaku i Zagrebu. Na Filozofskome fakultetu postao je docent 1930., izvanredni profesor 1933., a redoviti profesor hrvatske književnosti i jugoslavenskih književnosti 1938. godine. Od 11. listopada 1941. do svibnja 1942. bio je zatočenik u logorima Jasenovac i Stara Gradiška. U svibnju 1944. izabran je za redovitoga člana HAZU. Godine 1947. potvrđeno mu je redovito članstvo u obnovljenome JAZU. Od 1947. tajnik je Akademijina Odjela (kasnije Razreda) za filologiju i književnost, a njegovom inicijativom osnovan je 1. veljače 1948. Institut za jezik i književnost, kojemu postaje i prvim predsjednikom. Od godine 1952. na čelu je Instituta za jezik.

Od spomenutoga Odjela za filologiju i književnost Barac 1951. inicira osnivanje Akademijinih Razreda za filološke znanosti i Razreda za suvremenu književnost, a prvome je bio tajnikom do smrti 1. studenoga 1955.

Obnašao je dužnost dekana Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (ak. god.1945./1946.) na kojem se 1947. osamostaljuje Katedra za noviju hrvatsku književnost. Godine 1950./1951. rektor je Sveučilišta u Zagrebu. Osnivač je Hrvatskoga filološkog društva (1950.), jedan je od članova Uredničkoga odbora glasila Društva – časopisa *Jezik* te osnivač i voditelj Seminara za strane slaviste (1952. – 1954.) u Zadru i Zagrebu. Barac je suinicijator osnivanja Akademijina Instituta za povijesne znanosti u Zadru (1954.). Bio je član Uredništva časopisa *Jugoslavenska njiva*, urednik časopisa za mladež *Mladost*, jedan od urednika Ujevićeve *Hrvatske enciklopedije*, član Redakcijskoga vijeća *Enciklopedije Jugoslavije* te urednik dviju Akademijinih edicija: *Grada za povijest književnosti hrvatske* te *Noviji pisci hrvatski*. Za života Barac je odlikovan samo jednom – *Ordenom zasluga za narod I. reda* (21. prosinca 1949.). Govorio je i pisao njemački, francuski i talijanski, a čitao poljski, ruski, češki i engleski jezik.

Antun Barac umro je prije 60 godina u Zagrebu, 1. studenoga 1955., tako

da se *Zbornik o Antunu Barcu* pojavljuje uz 60. obljetnicu Barčeve smrti.

**

Zbornik o Antunu Barcu četrnaesti je zbornik u nizu *Hrvatski književni povjesničari*, što ga uspješno (od 1997.) objavljuju Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, zajedno s Filozofskim fakultetom u Zagrebu i Filozofskim fakultetom u Osijeku, drugim sveučilištima (Pula, Zadar) i Hrvatskim filološkim društvom. Pretpostavke organiziranja i održavanja skupova i pripreme zbornika o pojedinim hrvatskim književnim povjesničarima ostvarene su u okviru istoimenoga projekta što se izrađuje na Odsjeku za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU. U organizaciji tako važnoga filološkog projekta oko kojega su se okupili znanstvenici iz različitih sredina našle su se i mnoge važne hrvatske ustanove i društva u kojima se sustavno provode književnopovijesna i uopće filološka istraživanja. Svi dosad objavljeni zbornici *Hrvatski književni povjesničari* objavljeni su nakon prethodno održanih znanstvenih skupova posvećenim pojedinomu povjesničaru te sadrže znanstvene i stručne radove prethodno priopćene na skupu. Do sada je objavljeno četrnaest zbornika: o Mihovilu Kombolu, Slavku Ježiću, Franji Fancevu, Tomi Matiću, Albertu Haleru, Branku Vodniku, Ivanu Milčetiću,

Dragutinu Prohaski, Milanu Rešetaru, Vatroslavu Jagiću, Šimi Ljubiću, Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, Ivi Frangešu te Antunu Barcu. U tim zbornicima tiskan je ukupno 561 prilog i objavljeno impresivnih 7.759 stranica znanstvenoga i stručnoga štiva! Napomenimo i to da sve znanstvene i stručne rasprave u *Zborniku o Antunu Barcu*, kao i one u prethodnim zbornicima, imaju po dvije stručne recenzije.

Zborniku o Antunu Barcu prethodio je četrnaesti po redu znanstveni skup *Hrvatski književni povjesničari* (održan od 24. do 26. travnja 2014. u Zagrebu i Crikvenici) kojim je obilježena i 120. obljetnica Barčeva rođenja. Mjesta održavanja znanstvenoga skupa odabrana su ciljano – Zagreb i Crikvenica su gradovi najuže povezani s znanstvenikovim životom i radom, čime se, uz ostalo, željela naglasiti uloga i važnost tih gradova u Barčevu životu i znanstvenome stvaralaštvu. Kada je o Crikvenici riječ, to nije bilo samo mjesto njegova rođenja, već je Barac svoj znanstveni interes počesto usmjeravao prema piscima svoga šireg zavičaja – Hrvatskoga primorja.

**

U *Zborniku o Antunu Barcu* svojim priložima sudjeluje tridesetak uglednih znanstvenika iz sedam hrvatskih znanstvenih središta (Zagreb, Osijek, Split, Zadar, Rijeka, Varaždin) te nekolicina znanstvenika iz inozemstva (Pescara,

Göttingen). Neki od sudionika spadaju među najuglednija imena kroatistike, ali važno je istaknuti i to da se među suradnicima nalaze također i imena najmlađih znanstvenica i znanstvenika čija je znanstvena karijera tek u usponu. U opsežnome izdanju s čak 653 stranice o Barčevu znanstvenome opusu svjedoči niz raznovrsnih znanstvenih te nekoliko stručnih priloga. Osebnost Barčeve znanstvene djelatnosti bila je uistinu poticajna istraživačima u osvjetljavanju njegova cjelovita opusa, čime je taj *Zbornik* postao nezaobilazan u određivanju Barčeva mjesta u hrvatskoj filologiji, a napose u književnoj historiografiji.

U *Zborniku o Antunu Barcu* objavljeno je dvadeset devet autorskih rasprava, pri čemu se radovi mogu podijeliti u nekoliko skupina. Jedna od brojnijih je ona u koju bi se mogli ubrojiti članci o Barčevim interpretacijama pojedinih hrvatskih književnika i njihovih djela. Tako **Ante Stamać** u članku „Barčevi tekstovi o Antunu Gustavu Matošu“, nakon uvida u bibliografiju Antuna Barca, iznosi iznenađujući podatak da je znameniti znanstvenik za života objavio čak sedamnaest duljih i kraćih tekstova o Matošu te zaključuje da je Barcu (pored najčešće spominjanih Vidrića, Nazora i Mažuranića) Matoš bio stalnim intimnim izazovom. Hrvojka Mihanović – Salopek i Robert Bacalja propituju Barčeve ocjene književnoga opusa Vladimira Frana Mažuranića, a

Antun Pavešković razmatra Barčev interes za djelo Ivana Mažuranića. Julijana Matanović istražuje Barčeve komentare i prepričavanja Tomičeve nadopune Šenoine *Kletve*, dok prilog Ane Lederer govori o manje poznatome Barčevu kazališno-kritičkome radu u doba intendanture Julija Benešića u zagrebačkome HNK-u.

U svome prilogu Josipa Dragičević bavi se Barčevom knjigom *Bijeg od knjige* (1965.) objavljenoj deset godina nakon njegove smrti (faksimil te knjige tiskan je u Zagrebu 2015.!) s autobiografskim zapisima i esejima nastalim u razdoblju od 1941. do 1944. godine. Autorica analizom tekstova nastoji utvrditi razloge Barčeva razočaranja u predmet svoga životnog djelovanja i proučavanja. Njegovo logoraško iskustvo izneseno u istoj knjizi, u članku „Barčeva logorologija“, ispituje Božidar Petrač nastojeći također istražiti razloge prešućivanja *Bijega od knjige* koja, poput sličnih svjedočenja, tek se prigodničarski spominje i potom ponovno pada u zaborav. Autor nastoji pokazati i vrjednovati Barčev prinos hrvatskoj logorologiji, tom mračnom i tragičnom žanru i iskustvu europskoga 20. stoljeća.

Daljnja skupina radova odnosi se na Barca kao teoretičara i književnoga povjesničara: Reinhard Lauer u članku „Sklepana povijest književnosti“ drži da je njemačko izdanje Barčeve *Jugoslavenske književnosti* iz 1954., objavljeno

1977. u Wiesbadenu, „sklepano“ iz raznih elemenata jer je urednik knjige okupio oko sebe cijeli krug suradnika, autora novih poglavlja, suprevoditelja, bibliografa, savjetodavaca da bi djelo prilagodio njemačkomu čitatelju. Ipak ono je za nekoliko desetljeća na njemačkome govornom području služilo kao osnovni priručnik književnosti u bivšoj Jugoslaviji. Nina Aleksandrov Pogačnik u prilogu „Rani radovi Antuna Barca“ pronalazi Barčev izraziti kritičarski talent za kontekstualiziranje i vrjednovanje književnih djela i pojava u skladu s onodobnim tendencijama u pristupu i govoru o književnosti, svaka-ko i u dosluhu sa svojim prethodnikom i učiteljem Brankom Vodnikom, čije su mu (teorijske i metodološke) ideje i postavke bile izuzetno bliske. Posebice se to odnosi na tekst „Između filologije i estetike“, ali i na *Knjigu eseja i Članke o književnosti*.

O oblikovanju romantičarskoga književnog kanona u Barčevoj *Hrvatskoj književnosti* piše Dubravka Brunčić, a Barčevo zanimanje za preporodne i romantičarske teme u svojim člancima ispituju Suzana Coha te Katarina Ivon. Igor Žic je svoje izlaganje posvetio Barčevoj ocjeni romana *Isušena kaljuža* Janka Polića Kamova, Ana Batičić izvijestila je o njegovu zanimanju za književnost za djecu i mladež, dok se Martina Čavar osvrnula na Barčevo poimanje povijesnoga romana, posebice

kroz analizu Šenoinih povijesnih romana, prikazanih u Barčevu monografskome djelu *August Šenoa* (1926.). Persida Lazarević Di Giacomo uspoređuje književno jugoslavenstvo i južnoslavenstvo Antuna Barca sa srpskim povjesničarima književnosti, dok Ana Kapraljević uspoređuje ideje „slavenskoga“ i „hrvatskoga“ dvaju književnih polihistorika, Antuna Barca i Ive Pilara ispitujući na koji se način razlikovala njihova angažiranost, kako u književnome tako i u društvenome djelovanju. Miljenko Buljac u svom se članku osvrće na Barčeve radove posvećene hrvatskim pjesnicima ističući da on u poeziji osobitu važnost pridaje ritmu, svježini i neponovljivoj ljepoti izgovorene riječi, dok je prilog Ivana Boškovića posvećen polemici. između Vladimira Nazora i Ante Tresića Pavičića iz 1932./33 u svezi s otvorenim pitanjima hrvatske metrike. U svome prilogu Dubravka Zima analitički propituje Barčev sustavan interes za pitanja književne proizvodnje i publike iznesen u nizu njegovih eseja.

Posebnu skupinu članaka povezuje zanimanje za Barčevu javnu djelatnost. pomenimo prilog Tihomila Maštrovića „Antun Barac i HAZU (JAZU)“ gdje se istražuju Barčeve veze s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti u kojoj je Barac član već od 1944., a članstvo je obnovio 1947. u JAZU, a velike mu zasluge pripadaju u stvaranju dvaju Akademijinih razreda, Razreda za

filološke znanosti i Razreda za suvremenu književnost, Instituta za jezik i književnost, kao i Akademijina Instituta za povijesne znanosti u Zadru (1954.). Barac je također i urednik dviju Akademijinih važnih edicija: *Grada za povijest književnosti hrvatske* (1947.–1953.) te *Noviji pisci hrvatski* (1949.–1955.). Prilog Josipa Lisca „Antun Barac i *Hrvatska revija*“ ispituje Barčevu suradnju u glasovitu časopisu Matice hrvatske od 1930. do 1944. U prilogu o Barčevoj suradnji u časopisu *Jezik* Jadranka Mlikota utvrđuje da je znanstvenik u svome radu trajno bio zaokupljen i pitanjima jezika, jezičnoga izraza i stila, i to ne samo u svojim esejističkim, književno-povijesnim i kritičkim radovima nego i u člancima o jezičnoj povijesti (poglavito hrvatskoga književnoga jezika 19. st.) i jezičnoj suvremenost. Kroatističke jezikoslovne teme Barac, između ostaloga, donosi i u trima radovima objavljenima u časopisu *Jezik: časopisu za kulturu hrvatskoga književnoga jezika*, čiji je jedan od pokretača i urednika.

Odnos Antuna Barca prema drugim književnim povjesničarima ispituje se u nekoliko radova u *Zborniku*. Tako Slobodan Prosperov Novak piše o kontroverznome odnosu Antuna Barca i Mihovila Kombola, dvojice povjesničara književnosti koji su u filološkim pitanjima bili Vodnikovi nasljednici. On tvrdi da oni, premda različiti, imaju mnogo dodira koji više govore o vremenu

u kojem su živjeli, nego o njihovim osobnim odnosima. Ernest Fišer svojim prilogom pokazuje da je Barac izvršio snažan utjecaj na svoje nasljednike na Katedri za noviju hrvatsku književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, a posebice na Miroslava Šicela koji se svojom književnopovijesnom metodologijom potvrdio kao dosljedan nastavljač Barčeve teze o „veličini malenih“ (pisaca) i tumačenja književnosti kao svojevrstne filozofije života. Istina, Šicel je iz takve sheme izvršio i velik iskorak, unijevši u svoju historiografsku praksu i najsuvremenije znanstveno-kritičke i teorijske spoznaje. Viktorija Franić Tomić u prilogu „Predodžba Antuna Barca u djelima Ive Frangeša“ analizira mnogostruke odnose u djelima Ive Frangeša i Antuna Barca, napose Frangešove poglede na Barčeve književnopovijesne prinose iznesene u monografiji o Antunu Barcu iz 1978. Ako se uzme u obzir da je Frangeš naslijedio Barca na Katedri za noviju hrvatsku književnost na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, ovaj prilog je višestruko zanimljiv.

Među životopisne i memoarske priloge uvrštavam dva rada, onaj Boška Barca u kojem se prikazuju uvjeti i okolnosti čuvanja književne i rukopisne ostavštine Antuna Barca te okolnosti njegove bolesti i smrti. Zanimljiva su svjedočanstva o Barčevu zalaganju za njegovanje hrvatskoga književnog jezika te o njegovim javnim istupima

protiv planova „ujednačavanja pravopisa“. U svome prilogu Joža Skok donosi zanimljive memoarske bilješke o svome profesoru Antunu Barcu te se otkriva autorstvo jednoga dosad manje poznatoga članka o uglednome književnom povjesničaru što su ga u svibnju 1955., u doba znanstvenikove bolesti, napisala dvojica njegovih studenata nakon što su posjetili svoga profesora.

Uz znanstvene članke o akademiku Antunu Barcu u *Zborniku* se donosi i dosad najpotpunija Barčeva bibliografija koju su sastavili Miroslav Vaupotić i Josipa Dragičević te literatura o njemu koju su izradili Miroslav Vaupotić i Marina Čavar. Barčeva bibliografija obuhvaća 792 jedinice, popis literature o Barcu ima 442 jedinice, čime zajedno obasežu zavidnih 1.234 bibliografskih jedinica. Objavljena su također Kazala imena i bibliografije te literature, što će biti iznimno korisno pomagalo u svim budućim književnopovijesnim istraživanjima, kako Barčeva opusa, tako i svih tema o kojima je on pisao. Zbornik nadalje sadrži „Nacrt za životopis Antuna Barca“ te „Kroniku Znanstvenoga skupa o Antunu Barcu“, koje je sastavila Martina Čavar. Naposljetku tu su, kako je to uobičajeno kod svih zbornika u nizu *Hrvatski književni povjesničari*, „Popis slikovnih priloga“ i „Kazalo imena“ navedenih u Zborniku.

Zbornik donosi i pozdravne riječi sudionicima Znanstvenoga skupa o

Antunu Barcu koje su na početku prve sjednice u Zagrebu izrekli akademik Zvonko Kusić, predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, akademik Ante Stamać, tajnik Razreda za književnost HAZU i prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, predsjednik Organizacijskoga odbora Znanstvenoga skupa o Antunu Barcu te pozdravnu riječ Silvije Crnić, dogradonačelnice Grada Crikvenice, suorganizatora znanstvenoga skupa.

**

U *Zborniku o Antunu Barcu* na 652 stranice objavljen je niz novih znanstvenih i stručnih prosudbi o raznim aspektima bogatoga i vrijednoga prinosa toga plodnog znanstvenika hrvatskoj književnoj historiografiji i kulturnoj povijesti. Zahvaljujući svojoj znanstvenoj akribičnosti i savjesnosti, kao i estetskoj orijentaciji, Antun se Barac u brojnim člancima u zborniku pokazuje kao velikan hrvatske književne historiografije te je s punim pravom našao svoje mjesto u ediciji *Hrvatski književni povjesničari*. Tim više jer je Antun Barac autor književnopovijesne sinteze *Povijest hrvatske književnosti*, od koje su izašle samo dvije knjige, a treća je ostala nedovršena u piščevoj rukopisnoj ostavštini jer ga je bolest i prerana smrt onemogućila da završi svoje veliko djelo.

Uvidom u *Zbornik o Antunu Barcu* postaje jasno da je Antun Barac svojim

cjelokupnim znanstvenim radom i svojom osobnošću obilježio jedno razdoblje hrvatske književne historiografije, položivši temelje modernoj hrvatskoj znanosti na tome polju. Dakako da je onda u okviru znanstvenoga projekta *Hrvatski književni povjesničari* bilo potpuno prikladno istražiti njegov život i znanstveni prinos na području književne historiografije. *Zbornik o Antunu Barcu* donosi niz novih znanstvenih prosudbi o znanstvenikovu stvaralačkom opusu, pri čemu je redaktorski prinos glavnoga urednika Tihomila Maštrovića očit u koncepciji zbornika koji sadrži mnoge cjeline potrebne u osvjetljavanju Barčevih znanstvenih dosega. Razvidno je da su brojni vrijedni radovi uvršteni u *Zbornik o Antunu Barcu* i da su nastali nakon sustavno provedenih književnokritičkih, književnoteoretskih, stilističkih i komparatističkih istraživanja najvažnijih postignuća njegova stvaralačkog opusa, stoga na najbolji način pokazuju njegovu veličinu i važnost. Nizom priloga detektirana je Barčeva usredotočenost na usmjeravanje hrvatske književne znanosti, posebno povijesti književnosti, prema stilističko-interpretacijskom pristupu u analizi djela hrvatskih pisaca, što je s jedne strane značilo prekid s dotadašnjom pozitivističkom tradicijom u hrvatskoj književnoj historiografiji, a s druge strane, interpretacija i književnokritička analiza, nesumnjivo su najvažnije Barčevo

znanstveno nasljeđe. Naglašavajući uz društvenu i estetsku odrednicu književnih djela, Barac se služio književnopolovijesnom metodom, pri čemu je svoje estetske sudove zasnivao na dvjema značajkama: humanističkim vrijednostima teme i savršenstvu oblika, što određuje pojmovima „konciznost izraza“ i „plastičnost prikazivanja“. Niz je autora u *Zborniku* na primjerima potvrdilo ocjenu da se Barac služio posebnim nacionalnim mjerilom smatrajući da svaka manja književnost u većoj mjeri odražava društveni život svoga naroda, nego

što to čini velika. Iz takva stava potječe i njegova krilatica „veličina malenih“. Dakako, književno-znanstvenim analizama potvrđena su temeljna Barčeva polazišta u vrjednovanju književnosti prema kojima ona mora biti izraz čovjeka u njegovu totalitetu, kao individualnoga i društvenoga bića te kako duboko pronikne u osnovna pitanja života, čime je ujedno naglašen ukupni prinos uglednoga književnog povjesničara Antuna Barca hrvatskoj kulturi.

Andrea Sapunar Knežević
andrea.sapunar@zg.htnet.hr